

MACHTSPOLITICUS PUR SANG

JOHAN VANDE LANOTTE



BORGERHOFF
& LAMBERIGTS

INHOUD

11	Dit zijn geen memoires
16	<i>Wat is macht?</i>
19	Een jongen die niet kon stilzitten
30	<i>De niet-minister van Onderwijs</i>
39	De zigeuner van de Wetstraat
67	<i>Een goed politicus studeert</i>
71	Meneer de minister
99	<i>Werken onder druk</i>
103	De plezante paarse jaren
126	<i>Tranen over de begroting</i>
131	Armworstelen om energie
146	<i>Ontslag is gezond</i>
151	De beschadigde burgemeester
165	<i>De vluchtigheid van het ego</i>
169	Ex-politicus, voor altijd professor
179	Nawoord: de essentie van de machtspoliticus

DIT ZIJN
GEEN MEMOIRES

Waarom schrijf ik dit boek? Omdat heel veel mensen me hebben gezegd: 'Jij zou dat moeten doen.'

Ik moet toegeven dat ik een praatvaar ben. Ik praat gemakkelijk – soms misschien zelfs te gemakkelijk. Op de lagere school heb ik maar om één reden straf gekregen: omdat ik mijn mond niet kon houden. Mijn vader, die ook mijn onderwijzer was, heeft me ontelbare strafwerken laten schrijven.

Mijn moeder heeft altijd gezegd: 'Gij moet advocaat worden.' (Ik ben inderdaad advocaat geworden, zij het erg laat en zeker niet omdat ik moest van mijn moeder.)

Omdat ik zo veel vertel, vroegen mensen me: 'Waarom schrijf je dat niet eens allemaal op?'

Ik dacht: oké, misschien. En zo begon het idee van een boek te rijpen.

Maar ik had geen zin om álles te vertellen. Memoires van politici zijn vaak extreem vervelend en daar wou ik niet aan meedoen. Gedetailleerde memoires waarin ieder moment wordt geanalyseerd alsof dat het allerbelangrijkste moment was, tussen al die andere belangrijke momenten door: sorry, dat soort boeken zegt mij niets.

Het zou bovendien niet kloppen. In de Belgische politiek heb ik een min of meer belangrijke rol gespeeld, maar nooit een toprol. Ik was nooit een topper qua populariteit of maatschappelijke uitstraling. Steve Stevaert, Guy Verhofstadt, Yves Leterme: dát waren toppers. Bart De Wever is nog altijd een topper, Conner Rousseau wordt er een.

Hun niveau heb ik nooit gehaald. Mijn impact op concrete dossiers was mogelijk groter dan die van hen, maar zij waren het gezicht

van grote politieke of zelfs maatschappelijke evoluties. De *pleasing capacity* was nooit mijn grootste talent. Ik ben wat stug, soms koppig, vaak wat hard en brutaal. En dat zijn nog maar enkele van mijn tekortkomingen.

Maar goed, ik dacht: als ik toch zo gemakkelijk babbel, kunnen we dat dan niet in een boek gieten? Het antwoord was ja.

In dit boek wil ik het hebben over enkele specifieke topics die ik zelf interessant vind en die zelfs nog actueel zijn. Ik wil de lezer ook een blik achter de schermen gunnen en tegelijk een paar dingen relativeren.

Ik moet eerlijk toegeven: eerst stond zelfs de ontsnapping van Marc Dutroux niet op mijn lijstje van mogelijke onderwerpen. Opvallend eigenlijk, want dat is net een anekdote waar veel mensen mij nog altijd mee associëren. Maar dat de meest gehate persoon van het land erin was geslaagd weg te vluchten, was eigenlijk slechts een fait divers. Zijn ontsnapping was niet spectaculair, maar vooral heel knullig. En vervolgens werd hij ingerekend door een ongewapende boswachter.

Dat was nu eens echt een ontsnapping op zijn Belgisch: heel middelmatig. Tegelijk was het een fantastisch verhaal, dus zal ik er toch iets over zeggen.

Ik heb niet de pretentie om een geschiedenisles te vertellen, daarvoor moet je dit boek niet lezen. Dit boek bevat hoogstens enkele historische voetnoten. Die kunnen nuttig zijn, maar ik hoop vooral dat ze aangenaam lezen. Mensen die méér waren dan voetnoten in de geschiedenis, waren door de band genomen gruwelijke personen, dus neem ik genoegen met die paar voetnoten.

Ik hoop wel dat de lezer inzicht krijgt in het mechanisme achter beslissingen: hoe komen die tot stand en wie neemt de beslissing? Wat was de motivatie achter bepaalde beslissingen?

Ik wil ook tonen waarom en hoe ik zelf aan politiek ben gaan doen. Dit boek gaat dus vermoedelijk meer over mezelf dan over

de geschiedenis. Dat doen memoires natuurlijk altijd, maar meestal worden ze anders gepresenteerd.

De lezer zal mij een beetje beter leren kennen, maar ik zeg er meteen bij dat ik mezelf niet erg belangrijk vind. Dat klinkt mogelijk een tikkeltje pretentius, maar naar mijn gevoel ben ik er altijd goed in geslaagd mezelf als politicus te relativeren. Mijn identiteit was professor en nog specifiek: lesgever. Niet minister. Als iemand vond dat ik een slechte beslissing had genomen, dan was dat maar zo. Maar als iemand vond dat ik slecht les had gegeven, dan lag ik daar wakker van.

Als je als lezer interesse hebt voor het stukje Belgische geschiedenis waarin ik een kleine rol heb gespeeld en als je benieuwd bent naar mijn persoonlijke drijfveren, dan zul je allicht iets hebben aan dit boek. Maar verwacht geen gedetailleerde reconstructies van kantelmomenten uit de Belgische politiek: ik heb niets bijgehouden en mijn geheugen werkt heel selectief. Ik kan me nog herinneren in welk jaar bepaalde gebeurtenissen plaatsvonden, maar vraag me niet naar datums en uren – daarvoor moet ik zelf op Wikipedia spieken.

Ik kan uit mijn persoonlijke ervaringen wel het een en ander vertellen over de machtspoliticus Johan Vande Lanotte. Dus doe ik dat maar eens.

WAT IS MACHT?

In het woordenboek wordt macht omschreven als ‘sterkte’, ‘kracht’, ‘wettelijke bevoegdheid’ en ‘de mogelijkheid om dingen te laten gebeuren zoals je wilt’.

Op zich zijn dat geen negatieve begrippen. En toch wordt macht, zeker in combinatie met het woord ‘politicus’, als iets vies gezien. Iets onethisch en verwerpelijk. In die visie staat een machtspoliticus tegenover de idealist die aan zuivere politiek doet.

Het spreekt voor zich dat ik het daar niet mee eens ben. In mijn visie is een politicus ethisch en professioneel verplicht macht te vergaren. De opdracht van een politicus is namelijk: de maatschappij vormgeven. Dingen veranderen ten goede. In een democratische maatschappij moet hij of zij daartoe eerst worden verkozen. En vervolgens is het de plicht van de politicus om macht te verwerven en die macht te gebruiken om de politieke doelstellingen te realiseren waarvoor hij of zij verkozen is.

Macht dient dus niet om iemands ego te bevredigen of spelletjes met mensen te spelen. Macht heeft al zeker niet tot doel om jezelf persoonlijk te verrijken. Nee, macht is het middel om dingen in gang te zetten en verandering te brengen.

Ik heb macht vergaard. Door verkozen te worden en verkiezingen te winnen. Door dossiers te vreten en harder te werken dan anderen. Door koppig te zijn als het moest en compromissen te sluiten wanneer het kon – wat meestal het geval was.

Ik heb mijn macht maximaal gebruikt. Eerst als kabinetschef, daarna als parlements lid en vicepremier en ten slotte als burgemeester. Als politicus van een al bij al kleine partij heb ik altijd geprobeerd om boven mijn electoraal gewicht te spelen. Het is niet aan mij om te oordelen of dat gelukt is. Hoe dan ook zijn er wel heel wat realisaties waar ik best fier op ben. Dit zijn de voornaamste:

- De oprichting van Comité P, de wet op het politieambt en de demilitarisering van de rijkswacht, als kabinetschef van Louis Tobback;
- De bescherming van duizend hectare duingebied, een betonstop avant la lettre (maar wel gerealiseerd, in tegenstelling tot de modernere versie);
- De onderzoekscommissie-Mensenhandel, met heel wat vervolgingen en een vooruitstrevende wet als gevolg;
- Een schuldafbouw van zo’n 130 procent staatsschuld in 1994 toen ik minister werd naar 85 procent in 2007, toen we in de oppositie belandden;
- Het moderniseren van De Post (nu bpost) in 2003, dat toen beschouwd werd als een bedrijf dat voor de ondergang bestemd was;
- De uitbouw van windenergie op de Noordzee en daarmee ook het positioneren van Belgische bedrijven als wereldspelers in die toekomstgerichte branche en het creëren van een hub voor hernieuwbare energie in de Oostendse haven;
- Het doorbreken van het monopolie op de energiemarkt.

Er waren ook fouten en mislukkingen. De NMBS hervormen is niet gelukt. Het Zilverfonds was een goed idee, maar heeft de snelle evoluties van de overheidsfinanciën na de bankencrisis niet overleefd. Mijn koninklijke bemiddelingsopdrachten hebben niet geleid tot wat ooit zal moeten gebeuren: een stabiel en toekomstgericht compromis tussen de belangrijkste politieke krachten in Vlaanderen en Wallonië. Zo is er nog wel meer niet gelopen zoals ik het had gewild, maar nog nooit heeft een politicus een perfect parcours gereden.

Van 1988 tot 2018 heb ik geprobeerd macht te vergaren, macht te gebruiken en macht om te zetten in realisaties. Dit bescheiden boekje gaat daarover. Het is geen historisch naslagwerk: het is een verhaal, een vertelling. Over macht en over hoe en waarvoor ik macht heb gebruikt.

EEN JONGEN
DIE NIET KON
STILZITTEN

Mijn vader was onderwijzer en nog een goede ook. Hij heeft me leren lezen en schrijven, wat ik na het eerste studiejaar niet kon. De hele dag op een stoel zitten: afgrijselijk was dat. Eén keer heeft de juf me zelfs vastgebonden op mijn stoel. Nóg kon ik niet stilzitten – ik viel met stoel en al achterover.

In het eerste leerjaar leer je schrijven van links naar rechts, maar bij mij ging het altijd van rechts naar links. Dat had te maken met een verlate lateralisatie. Rond de leeftijd van zes krijgen de hersenhelften elk hun bevoegdheden en wordt een van hen dominant voor motorische taken. Maar mijn hersenhelften hadden nog geen akkoord bereikt over de verdeling van de postjes.

Ook mijn kinderen hadden lateralisatieproblemen. Mijn dochter schreef zelfs in spiegelschrift, maar kon niet lezen wat ze zelf had geschreven.

In het eerste studiejaar haalde ik 72 procent. Zwak.

De Heer zij geloofd dat ik in 1955 ben geboren en niet in 1990, anders hadden ze mij vol medicatie gestoken en hadden ze mij meer syndromen toegeschreven dan mijn eerste boekentasje kon bevatten. Tegenwoordig wordt het minste probleem gemedicaliseerd. Een hyperkinetisch kind dat niet kan stilzitten, een kind dat van rechts naar links schrijft, een kind dat van zijn stoel valt, een kind dat niet kan lezen, een kind dat door alles en iedereen wordt afgeleid: vandaag zouden zulke kinderen niet aan medicatie ontsnappen.

Ik was al die kinderen tegelijk, maar in plaats van medicatie te slikken, moest ik strips lezen. De hele grote vakantie lang, van 1 juli tot eind augustus, las ik met mijn oudere broer alle stripverhalen in de

krant. Van *De Rode Ridder* kreeg ik waarschijnlijk mijn socialistische neigingen mee. *Nero* was de inspiratie voor mijn licht autoritaire trekjes. Van *Suske & Wiske* weet ik niet wat ik eraan overhield. En dan was er ook nog *Jommeke*, waar het rare ventje Filiberke me nog het meest aansprak.

De bedoeling was dat ik tegen 1 september kon lezen, want in het tweede studiejaar zou ik bij mijn papa in de klas zitten. Dankzij die stripverhalen is dat gelukt. Ik ben mijn vader en mijn broer er nog altijd enorm dankbaar voor dat zij me zo hebben leren lezen. Ook schrijven begon eindelijk te beteren – ik denk dat mijn twee hersenhelften alsnog een rolverdeling hadden afgesproken.

Ik keek uit naar de eerste dag van het nieuwe schooljaar. Het leven zou goed worden.

Maar ik kon nog altijd niet stilzitten. De hele tijd bleef ik maar rondlopen en babbelen en tegen dat het tien uur was, had ik al tien bladzijden straf. Van mijn eigen papa! Voor een kind uit het tweede studiejaar!

Normaal gezien was het om twaalf uur etenstijd en mochten we daarna van één tot halftwee spelen. Dat vond ik fantastisch, want ik kon heel snel lopen. Ik heb de speeltijd altijd leuk gevonden. Maar gezien ik op die allereerste schooldag al meteen tien bladzijden straf had, mocht ik niet spelen.

Buiten was het mooi weer en ik zat binnen straf te schrijven, netjes van links naar rechts. Mijn hart bloedde met honderd kilometer per uur.

Na twintig minuten kwam mijn vader binnen. ‘Hebt ge al gedaan?’ vroeg hij. Natuurlijk had ik niet gedaan, dat wist hij toch ook wel.

‘Nee, meester,’ zei ik zo zielig mogelijk.

‘Allee, het is goed, ge moogt nog een beetje gaan spelen.’

Blij dat ik was! Maar zo was meteen duidelijk welke Vande Lanotte de baas was in het klaslokaal. Als leerling heb ik drie jaar bij mijn vader in de klas gezeten en dat verheugt me tot op vandaag.

In de volgende studie jaren heb ik nog heel veel straf gekregen, maar ze zijn er niet veel mee opgeschoten: ik kan nog altijd niet stilzitten of zwijgen.

STUDEREN OM NIET TE MOETEN WERKEN

Wie wil begrijpen hoe ik functioneer, moet wat inzicht krijgen in wat mij drijft. Daarbij zijn enkele kerngedachten essentieel: mijn goesting doen, het engagement en de wil om iets te veranderen, en ergens aan beginnen zonder veel na te denken. Ik leg dat even uit.

In het middelbaar was ik een zeer slechte leerling.

Nochtans begon het goed: in het eerste jaar aan het Sint-Stanislascollege in Poperinge was ik de eerste van mijn klas. Maar ik weende omdat ik máár 89 procent had en geen 90. Mijn broer Marc had in zijn eerste jaar van het lager onderwijs wel 90 procent gehaald, maar mij was dat niet gelukt – het zou me trouwens nooit lukken.

Ik heb toen geblèt van colère. Zo kwaad was ik dat ik op school een stinkbom gooide, waarvoor ik prompt vier uur strafstudie kreeg.

Na de zomer begon ik vol goede moed aan het tweede jaar Latijn-Grieks. In het tweede trimester had ik 88 procent, dus was het nog mogelijk om in het derde trimester 90 procent te halen.

Maar een goeie week voor de examens werd ik ziek: rode hond – misschien daarom dat ik later naar de *sossen* ben gegaan. Twee dagen voor de examens verklaarde de dokter, een van de twee intellectuelen van ons dorp Stavele, mij echter weer genezen.

Oké dan. Ik dacht dat het daarbij zou blijven. Maar nee: samen met mijn vader besliste de dokter dat ik er deugd van zou hebben om de examens nog mee te doen. Dat was een streep door de rekening: ik had uitgerekend dat ik de eerste van de klas zou zijn als ik de examens níét meedeed. Nu moest ik alsnog blokken. En na de examens kwam ik verdorie één punt tekort om de eerste te zijn.

Toen was het gedaan voor mij. De volgende vier jaren zou ik geen boek meer openslaan. Ik studeerde af met 62 procent en was de schande van ons gezin. Maar mijn vader heeft dat gewoon laten gebeuren. Hij redeneerde: die aap heeft zijn kuren nodig. ‘Laat hem maar zijn goesting doen.’

Na het middelbaar zou ik me aan de Rijksuniversiteit Gent, zoals die toen nog heette, inschrijven voor de richting Pol & Soc – politieke en sociale wetenschappen. Iedereen die ik kende had me een andere richting aangeraden, niemand had me in de richting van Pol & Soc geduwd. Integendeel, het werd me ten stelligste ontraden. Ook mijn vader was ertegen. Dus wou ik per se die opleiding volgen. Dan kon ik weer mijn goesting doen.

Mijn jaren aan het Sint-Stanislascollege werden afgesloten met een prijsuitreiking – ik haalde uiteraard geen prijs. Daarna riep mijn vader me bij zich. Hij was 1,70 meter en ik was zes centimeter groter. Maar toen hij mij aankeek, voelde ik me maar anderhalve meter groot meer. Hijzelf leek minstens een dubbele meter lang. ‘Ik vind Pol & Soc geen goede studie voor jou,’ zei hij. ‘Dat is te gemakkelijk. Maar jij beslist. In juni moet je er wel door zijn, anders ga je werken.’

Daar kon ik mee leven. Maar daarna voegde hij er indringend en dwingend aan toe: ‘Je broer mocht tweede zittijd hebben en zelfs bissen, maar jij niet.’

Marc was tien maanden eerder overleden. Hij was toen 24 en ik 18. Mijn broer had in mei 1973 een agressieve leukemie gekregen en stierf amper drie maanden later, half augustus. Palliatieve zorgen waren toen nauwelijks bekend en zijn aftakeling was gruwelijk. De maanden nadien was ik nog onhandelbaarder dan anders. Een echte eikel.

Met zijn uitspraak maakte mijn vader mij verantwoordelijk ten opzichte van mijn broer. Ik studeerde gemakkelijker dan Marc en mijn vader verplichtte mij om mijn talent te gebruiken. Hij toonde geen genade.

Ik besepte: als ik er in juni niet door ben, is het gedaan.

Mijn vader heeft toen, in die ene minuut, mijn leven bepaald. En hij wist het. Vier jaar had hij geduld gehad en mij mijn goesting laten doen en dat corrigeerde hij in één minuut tijd. Hij heeft niet alleen mijn leven bepaald, hij heeft me, denk ik, gered.

Danke, papa.

Ik had nog een andere reden om erdoor te zijn: het basketbal. Eigenlijk wou ik al vanaf mijn veertiende basketballen. Athlon Ieper, mijn favoriete club, had zelfs gevraagd of ik bij de kadetten wou spelen. Maar mijn vader besliste: ‘Nee, pas als je het eerste jaar unief passeert, kun je gaan basketten.’ Dat heb ik gedaan.

In mijn eerste jaar Pol & Soc was ik er effectief in eerste zit door, met onderscheiding zelfs. En toen besliste mijn ma: ‘Goed, je bent erdoor, dan kun je in september gaan werken in de hoppluk.’

Ik heb nooit graag met mijn handen gewerkt en hopbellen plukken was al helemaal een verschrikking. Met dat werk haalde ik mijn handen, mijn hals en mijn gezicht open. In regen en wind moest ik zes dagen per week samenwerken met een seizoenarbeider die me de hele tijd – behalve op maandagochtend, want dan was hij nog niet helemaal nuchter – uitschold omdat ik alles verkeerd deed. Heel terecht overigens: ik deed ook alles verkeerd.

Op een bepaald moment vroeg de boer: ‘Kunt gij met een tractor rijden?’

‘Ja,’ zei ik.

Natuurlijk kon ik dat niet. Ik had nog nooit met een wagen gereden, laat staan met een tractor. Al bij mijn eerste poging reed ik de telefoonkabel van de boer kapot, maar hij vond dat niet erg.

Tijdens mijn tweede jaar Pol & Soc had ik opnieuw onderscheiding. En weer zei mijn moeder: ‘Dan kun je opnieuw hop gaan plukken.’

Ik heb me toen ook ingeschreven in de rechten om in tweede zittijd mee te doen aan de examens. Ik ben dus letterlijk gaan studeren om niet te hoeven werken. Ik had echt geen goesting in die hoppluk. En mijn goesting is altijd het belangrijkste geweest.

Ik doe nog altijd graag mijn goesting – en ik draag daar ook de consequenties van.

FATSOENLIJKE REVOLUTIONAIREN

Terwijl ik studeerde, was ik in Stavele actief bij Het Jeugdatelier, een anti-autoritaire, creatieve jeugdbeweging. Of dat probeerden we toch te zijn. We waren buitengevlogen bij de KSA en dus hadden we zelf maar iets opgericht. Ik stak daar veel tijd en energie in.

Eigenlijk was ik actief in alle verenigingen in ons dorp. En mijn vader en moeder waren secretaris van de meeste daarvan.

Aan de unief was ik stichtend lid van het RAC, het Revolutionair Anarchistisch Collectief. We hebben vooral veel geleuterd en op café gezeten, maar uit al dat geleuter groeide wel de ARG, de Anti-Reclame Guerrilla. Die werd wel een succes. We begonnen met drie mensen en na enkele weken deden er spontaan, zonder enige coördinatie, heel wat anderen mee. Onfatsoenlijke reclames maakten we onaantrekkelijk – en welke waren wel fatsoenlijk in onze revolutionaire, antikapitalistische ogen?

Hoewel ik me daar in het begin best mee amuseerde, verveelde ik me al snel. Ik wou iets concreets doen en zo kwam ik terecht bij De Wetswinkel, die juridisch advies verleende aan gewone mensen die niet zomaar het uurloon van een advocaat konden ophoesten.

Vanuit De Wetswinkel hebben we ook De Huurdersbond gesticht. Ik had lidkaart 0001 en was daar behoorlijk trots op. Ik ben mij blijven inzetten voor De Huurdersbond tot ik in 1988 kabinetschef werd van Louis Tobback – best een hele tijd dus. Jarenlang iedere week drie uur advies geven aan huurders: dat mag ik zonder blikken of blozen een sterk engagement noemen.

DE CLASSICUS IN DE POLITICUS

Aan de universiteit schreef ik me in voor Pol & Soc, maar eigenlijk wou ik psychiater worden. Of classicus. Ik ben geen psychiater geworden omdat mijn fysica en zeker mijn scheikunde niet goed genoeg waren om aan een studie geneeskunde te beginnen.

Aan klassieke talen begon ik niet omdat mijn leraar Grieks me in het zesde middelbaar de oren van de kop had gezaagd dat dat geen goede richting was.

Grieks was het enige vak waarvoor ik in het middelbaar heb gestudeerd. Van het derde tot het laatste jaar was dat het enige dat me kon boeien. Onze leraar was een ouderwetse priester wiens hobby het was om Griekse verzen te vertalen in hetzelfde metrum als het origineel. Hij had een licht nerdgehalte.

Die man was een *straight conservative*. Als je zijn klaslokaal binnenkwam, snauwde hij: ‘Zet u neer en zwijg!’

Ik was redelijk rebels en voor de andere leraars kon ik nooit goed doen – en zij niet voor mij. Maar de meest conservatieve leraar vond ik de beste. Hij was authentiek. En ik vond zijn lessen fantastisch.

Voor Grieks waren we met drie en we mochten elk om beurt een zin lezen. Vervolgens gaf de pastoor uitleg. Ooit botsten we op een zinnetje waar hij liefst acht verschillende verklaringen aan kon geven – dat was universitair niveau. Uiteraard verkondigde hij dat zeven van die verklaringen ernaast zaten en dat er maar een de juiste was: zijn uitleg.

Ik genoot daarvan.

Maar in mijn laatste jaar middelbaar werd onze pastoor ziek. De leraar die hem verving, heeft het idee om klassieke talen te studeren uit mijn hoofd gedramd. Als de oude pastoor niet ziek was geworden, was ik effectief klassieke talen gaan studeren. Dan maakte ik nu vertalingen op metrum van *Andromache*, de tragedie van Euripides over de vrouw van koningszoon Hektor. En dan was ik wereldberoemd bij de tien andere specialisten die zich daarmee bezighouden.